

ISSN: 2146-1961

Aşçı, T. & Toktaş, İ. (2024). Retro Impact of Traditional Geometric Pattern in Product Design: Bursa, Green Masque Sample. *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 15(55), 332-345.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.4433>

Makale Türü (ArticleType): Araştırma Makalesi

ÜRÜN TASARIMINDA GELENEKSEL GEOMETRİK DESENİN RETRO ETKİSİ: BURSA YEŞİL CAMİİ ÖRNEĞİ

Taner AŞÇI

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Mimarlık ve Güzel Sanatlar Fakültesi, Endüstriyel Tasarım Bölümü, Ankara, Türkiye, tanerasci@aybu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5452-2670

İhsan TOKTAŞ

Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Mimarlık ve Güzel Sanatlar Fakültesi, Endüstriyel Tasarım Bölümü, Ankara, Türkiye, ihsantoktas@aybu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4371-1836

Gönderim tarihi: 01.12.2023

Kabul tarihi: 14.02.2024

Yayım tarihi: 01.03.2024

Öz

Tüketici beklentileri doğrultusunda ortaya çıkan retro tasarım yönelimleri, tasarımın doğasında var olan sınırsız seçenekler arasında deneyimleri temel alması açısından özel bir yere sahiptir. Genel manada geçmişe ait unsurların modern tasarım öğeleri ile birlikte kullanımı olarak ifade edilebilecek olan retro tasarım, üründe nostalji hissini vurgulamaktadır. Ayrıca retro öğeler bir topluma ait değerlerin modern dokunuşlarla yeniden kullanımına imkân vererek kültürel canlılığı da korumaktadır. Özgün ve kimlik sahibi tasarımların üretilmesinde esneklik sunan bu yöntemde kültürel ve tarihi değerlere ait geometrik desenler ön plana çıkarılmıştır. Ürün tasarımında bir kimliği barındıran yüzey tasarımları ürüne özgün bir dokunuş olma özelliği ile sınırlı kalmayıp bir kültürün ve tarihin de görünür olmasına katkı sunmaktadır. Bu çalışmada, ihtişamlı Anadolu tarihinden izler taşıyan geleneksel geometrik desenlerin retro tasarım öğesi olarak kullanımı amaçlanmış ve bu kapsamda erken dönem Osmanlı mimarisi olan Bursa Yeşil Camii cümle kapısında yer alan geometrik desenler analiz edilerek endüstriyel ürünlerin yüzey tasarımlarında kullanımı sağlanmıştır. Bu amaçla Bursa Yeşil Camii cümle kapısında yer alan tarihi desenin çizim süreci aşama aşama gösterilmiş ve desenin elde edilme metodu işlem basamakları ile ortaya konulmuştur. Elde edilen desen çevrimiçi modelleme araçları ile örnek ürünlere uygulanmış, bu sayede geometrik desenlerin modern formlara sahip ürünler üzerinde oluşturduğu Retro etkisi değerlendirilmiştir. Birçok birimin bir araya gelerek sonsuza kadar uzaması ve farklı renk kombinasyonlarının sağladığı sınırsız özgürlük bu desenlerin endüstriyel ürünlerde esnek bir şekilde kullanımına imkân sunmaktadır. Sonuçta tarihi geometrik desenlerin özgün ve estetik ürün geliştirme sürecinde kullanılabilmesi, bu sayede rekabet gücü yüksek, kimlik sahibi ürünlerin üretilmesi öngörülmektedir. Bu ürünlerin, aynı zamanda Anadolu tarihi ve kültürünün de canlı tutulabilmesinde kıymetli bileşenler olabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Ürün tasarımı, Retro tasarım, Geometrik desen

RETRO IMPACT OF TRADITIONAL GEOMETRIC PATTERN IN PRODUCT DESIGN: BURSA, GREEN MASQUE SAMPLE

ABSTRACT

Retro design trends that emerged in line with consumer expectations have a special place in terms of being based on experiences among the unlimited options inherent in design. Retro design, which can generally be expressed as the use of elements from the past together with modern design elements, emphasizes the feeling of nostalgia in the product. In addition, retro elements preserve cultural vitality by allowing the reuse of a society's values with modern touches. In this method, which offers flexibility in the production of original and distinctive designs, geometric patterns belonging to cultural and historical values are highlighted. Surface designs that embody an identity in product design are not limited to being a unique touch to the product, but also contribute to the visibility of a culture and history. In this study, it was aimed to use traditional geometric patterns bearing traces of the glorious Anatolian history as a retro design element, and in this context, the geometric patterns on the gate of the Bursa Green Mosque, which is the early Ottoman architecture, were analyzed and their use in the surface designs of industrial products was ensured. For this purpose, the drawing process of the historical pattern on the entrance door of Bursa Green Mosque is shown step by step and the method of obtaining the pattern is revealed in steps. The gained pattern was applied to sample products with online modeling tools, thus the retro effect of geometric patterns on products with modern forms was evaluated. The infinite length of many units coming together and the unlimited freedom provided by different color combinations enable the flexible use of these patterns in industrial products. As a result, it is envisaged that historical geometric patterns can be used in the process of developing original and aesthetic products, thus producing products with high competitiveness and identity. It is evaluated that these products can also be valuable components in keeping Anatolian history and culture alive.

Keywords: Product design, Retro design, Geometric pattern

GİRİŞ

Tasarım kavramını doğası gereği sınırsız düşünsel özgürlüğü temsil etmektedir. Canlı varlıkların yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanmasında ve karşılaştıkları problemlerin ortadan kaldırılması ya da olumsuz etkisinin en aza indirgenmesinde insan beyninin sağladığı bu “sınırsız özgürlük”, özgünlük ve yaratıcılık unsurlarının özellikle endüstriyel ürünlerde daima dinamik kalmasına zemin hazırlamaktadır. Ürün tasarımında da bireysel kullanıcıların ihtiyaç, beklenti ve önceliklerini temel alan yaklaşımların daha fazla talep görmesi, tasarım kavramının sahip olduğu bu düşünsel özgürlüğü daha görünür kılmaktadır.

Tasarım süreçlerinde tüketici beklentileri etkin rol oynarken, bu beklentilerin deneyimlerle şekillendiği dikkate alındığında, tasarım eyleminin geçmiş ve gelecek arasında köprü niteliği oluşturduğu söylenebilir. Bu noktada eski-yeni ilişkisini *retro* kavramı tanımlamaktadır. Henüz tanımı üzerinde net bir fikir birliği olmayan Retro kavramı eskiyi yeniyi, genellikle eski tarz stil ile yüksek teknoloji yeni nesil tasarım stillerini birleştirmeyi ifade eder. Diğer yandan repro-retro kavramı ise, nostaljinin yeniden canlandırılması veya yeniden üretilmesi ile ilgilidir (Brown, 1999). Diğer bir ifade ile kullanıcının geçmişte deneyimlediği ve günümüzde eksikliğini hissettiği tasarım bileşenlerinin güncel şartlar ile birleştirilerek yorumlanmasıdır. Bu yorumda teknoloji ve teknik, nostalji ile birleşerek kullanıcının beklentileri karşılanmaktadır.

Bu çalışmada, Anadolu’daki en büyük medeniyetlerden biri olan erken dönem Osmanlı mimarisinin ihtişamını yansıtan eşsiz nitelikte eserlerden olan Bursa Yeşil Camii incelenmiştir. Bu eserlerde kullanılan, kimlik oluşturan geometrik desenlerin çözümlenmesi ve günümüz şartlarında yeniden yorumlanarak ürün tasarımında kullanılması ile ilgili örnek uygulamalara yer verilmektedir. Çalışma kapsamında yapılan saha ziyaretleri ile elde edilen deneyim ve görsel unsurlar analiz edilerek, Bursa ilinin tarihsel zenginliğinin ürün tasarımı ile günlük hayatta daha fazla yer bulması için model oluşturmak amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Zengin mimari eserlere sahip Anadolu medeniyetlerinde cephe, iç mekân tasarımları ile pencere ve kapı gibi bileşenlerde geometrik desenler önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmanın amacı, geçmişten günümüze ulaşan emsalsiz geometrik desenleri modern tasarım ürünlerinde kullanarak bir tarihi mimari eserdeki geometrik desenin ürün tasarımında Retro etkisi oluşturmak amacıyla kullanılabilirliği üzerinde çalışılması suretiyle örnek tasarımlar oluşturmaktır. Bu kapsamda, “tarihi yapılardaki geometrik desen örnekleri analiz edilerek yeni nesil ürün tasarımında retro etkisi oluşturmak üzere kullanılabilir mi? araştırma sorusu olarak belirlenmiştir.

Araştırma çalışması kapsamında yapılan saha ziyaretleri ile Bursa ili Yıldırım İlçesindeki Yeşil Camii detaylı olarak incelenmiş ve bu tarihi yapıdaki giriş bölümünde bulunan cümle kapısı geometrik desenleri analiz edilmiştir. Geniş rumi motiflere de sahip olan camii de geometrik desenler, sonsuza giderek çoğalabilmesi, tarihi dönemine ait temsil, estetik/güzellik çerçevesinde araştırmanın merkezine alınmıştır. Sahip olduğu birimlerin temsil ettiği manâlar itibarıyla geometrik desenlerin, retro etkisi oluşturmak üzere çevrimiçi modelleme araçları ile yeni nesil ürün tasarımlarında kullanılmıştır.

SÜSLEME UNSURU OLARAK GEOMETRİK DESENLER

Sahip olduğu öncelik ve felsefi yaklaşımla birlikte Anadolu medeniyetlerinde tasvire mesafeli durularak sonsuza kadar çoğalabilen ve bu hali ile sonsuzluğu çağrıştıran geometrik biçimlerin tercih edilmesi, her toplumda olduğu gibi Anadolu toplumlarında da geometrik biçimlere farklı anlamların yüklenmesine vesile olmuştur. Sonsuza çoğalabilen geometrik desenler özellikle kutsal mekânlarda olmak üzere süsleme ve kıymetlendirme aracı olarak kullanılmışlardır. Kullanılış amacı ve yüklenen derin felsefi mana ile geometrik desenler farklı bilim alanlarını bünyesinde barındırmakla kalmayıp, cephe ve yüzey tasarımına da yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu noktada geometrik desenlerin ve kullanılan birimlerin manasını ve temsil ettiği değerleri anlayabilmek açısından, onu var eden İslam medeniyetinde geometri ilminin tarihçesini anlamak gerekir.

İslam medeniyetlerinde geometrik desenlerin iki ayrı tarihi yol boyunca geliştiği görülmektedir. Bunlardan ilki İran'ın kuzeydoğu ve doğu bölgeleri Horasan ve Orta Asya'da Maveraünnehir, ikincisi ise Fas ve Endülüs'ün batı bölgeleridir. Doğuda kendine özgü geometrik desen biçimini oluşturmak için kullanılan teknikler birbirlerine rakip, Timurlu, Karakoyunlu ve Akkoyunlu hanedanlarının sanatsal himayesi altında on beşinci yüzyılda olgunluğa ulaşmıştır. İslam dünyasının uzak batı bölgelerinde ise olgunluk, Nasrid ve Marinid hanedanlarının himayesinde tam bir yüzyıl önceye uzanmaktadır. Kesin olarak bilinmemekle birlikte, üst seviyeli geometrik desenlerin oluşturulmasında kullanılan yöntemlerin her iki bölgede de bağımsız olarak geliştiği görülmektedir. Bu gelişim süreci, İslami geometrik desen yapımının uzun ve şanlı tarihinde ilham verici yaratıcılığın son büyük zirvesini temsil etmektedir (Bonner, 2018).

Arapça kökenli bir terim olan hendese İslam kültüründe, "geometri" anlamına da gelir. İslam dünyası, tarih boyunca matematik, astronomi, sanat ve mimarinin yanında geometri bilimine de büyük önem vermiş ve önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Özellikle Orta Çağ'da İslam mimarisinde, geometrik desenler ve süsleme sanatları sıkça kullanılmıştır. Bu desenler genellikle estetik bir denge ve harmoni sağlayan simetrikler, altıgen, sekizgen, ongen gibi düzenli tekrarlanan çokgenler ve düzenli/düzensiz elemanlar arasında altın oran gibi matematiksel oranlar kullanarak denge içerir. Bu özellikler, ortak özelliği farklı yönlerde sonsuza kadar çoğalabilen İslami geometrik desenlerin karmaşıklığına ve güzelliğine katkıda bulunur, hem estetik hem de bilimsel bir zenginliğin ifadesi olarak kabul edilir (Eryılmaz ve Selimgil, 2021; 222).

İnsan zihninden oluşturulan örülü soyut düzenlemeler olan geometrik desenler, hendese ilmindeki gibi ölçü ve simetri esas alınarak oluşturulmaktadır. İnançlarına uygun olarak tasvire mesafeli olan Müslüman sanatkarlar bilim ve sanatı buluşturan hendeseye yönelmişlerdir. Hendesi şekilleri kullanarak çoklukta birliği ifade etmenin en güzel yolunu aramışlardır (Doğanay, 2012; 41/79-83). Geometri sanatı 13. Yüzyılda, İslam inancında birlik ve bütünlüğü temsil eden simetri ve sonsuzluk gibi iki ana bileşen üzerine kurgulanmıştır (Bozyokuş, 2018: 18). Geometrik (Hendesi) şekillerde birçok birim kullanılmasına karşın daire, sonsuzluğu temsil etmesi bakımından önemli bir yer tutmaktadır (Doğanay, 2012; 41/79-83).

Halîl b. Ahmed'e göre hendese kelimesi Farsça'da "ölçme" anlamına gelen endâze kelimesi ile karşılanmaktadır. IX. yüzyılda Öklid'in Elementler adlı eserini tercüme ederken bu ilimle ilk defa tanışan Araplar, adına geômetria (yer ölçümü) kelimesine uyacak şekilde cûmatriyâ demişlerdir. Ancak, bu adlandırma zamanla terkedilerek, yerine uygulamalı geometriyi temsil eden misâha ve kuramsal geometriyi ifade eden hendese kelimeleri kullanılmaya başlanmıştır. Hendese kelimesi kaynaklarda "doğru parçası, yüzey ve cisim gibi sürekli nicelikleri konu alan bilim dalı" olarak tanımlanmaktadır. İbn Haldûn ise Muqaddime'sinde belirtildiği üzere hendese biliminde "süreksiz nicelik" kavramı da incelenmektedir (Süveysi, 1998).

Tarihsel açıdan hendese ilminin inceliklerini günümüze taşıyan birçok eser bilimsel çalışmalara konu olmaktadır. Gerek taşıdıkları felsefi boyut ve gerekse geometrik desenlerin çiziminde kullanılan disiplinler arası yaklaşım, tasarım alanında yol gösterici olarak kabul görmektedir. Bu anlamda günümüzde yapılan çalışmalara örnek teşkil etmesi açısından Sönmez ve Doğanay (2018) tarafından yapılan çalışmada Mimar Sinan'ın ünlü eserlerinden olan Şehzade, Süleymaniye ve Selimiye camilerindeki geometrik desenler analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda desenlerin genel manada benzer karakterlere, benzer mantıksal yapıya sahip oldukları ancak bazı desenlerin ise daha özel bir kurguya sahip oldukları tespit edilmiştir (Sönmez ve Doğanay, 2018). Yine Çıtakoğlu (2016) tarafından yapılan bir çalışmada Bursa ilindeki Hisar bölgesinde bulunan mozaik ve geometrik desen repertuarı incelenmiş, bu kapsamda Hisar bölgesi mozaiklerinde tercih edilen motiflerin genellikle standart geometrik bezemeler olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya göre Zodyak kuşağı, mevsimler, hayvanlar gibi figürler kullanılmış olsa da tasarımlarda ağırlıklı olarak geometrik düzenlemelere yer verilmiştir. Ayrıca çok tercih edilmeyen bazı motiflerin geometrik mozaikler üzerinde kullanıldığı görülmüştür (Çıtakoğlu, 2016). Savaş (2021) tarafından yapılan bir çalışmada ise Anadolu Selçuklu eserlerinde kullanılan geometrik desenlerin günümüz karo ve seramik endüstrisine uyarlanması sağlanmış ve sektöre kazandırılmıştır (Savaş, 2021:156-170).

BURSA YEŞİL CAMİİ GEOMETRİK DESENLERİ

Bursa Yeşil Camii kitabelerine göre bina H. Zilhicce 822/M. Aralık 1419- Ocak 1420'de yapılmıştır. 1419-1420'de Çelebi Sultan Mehmet banisi olup, mimarı Hacı İvaz bin Ahi Bayezid (öl. 1428)'dir. 1424 de II. Murat döneminde caminin süslemeleri İsa H. Ramazan S27/M. Ağustos 1424'de tamamlanmıştır. Süslemede kullanılan yeşil firuze çinilerden dolayı Yeşil Cami olarak tanınır. Bursa'nın en önemli Osmanlı dönemi yapılarından olup, cami mimarisinden çok süslemeleri ile ünlüdür. Çini süslemeler caminin en önemli özelliğidir. Mimarisi yan mekân, alt ve üst katta çeşitli loca ve mahfilli, kesme taş yapıdır. Son cemaat yeri düşünülmüş, fakat yapılamamıştır (Demiriz, 1979).

Resim 1. Bursa Yeşil Cami Minaresi (A), Mihrabı (B) Ve Duvar Desenleri (C) Görüntüsü (Yazar Arşivi)

Bursa Emir Sultan Camii ve Bursa Yıldırım Beyazıt Camii gibi Bursa Yeşil Cami de şehir hâkim bir tepede kuruludur. Bir külliye şeklinde tasarlanan cami, imparatorluk külliyelerinin başlangıcını temsil etmesi açısından önemlidir. Külliye'nin bazı birimleri günümüze kadar ulaşamamış ancak türbe, hamam, imaret ve medrese halen varlığını korumaktadır (Demiriz, 1979).

Osmanlı erken döneminde camiler ve medreselerde ters T plânı uygulanmıştır. Bu plânda yapılan ilk cami Bursa Yıldırım Beyazıt Camii'dir. Ardından da Bursa Yeşil Cami gelir. Bursa Tipi olarak da adlandırılan bu plânda, girişten kible duvarına doğru uzanan ve yan yana gelen iki kubbenin örttüğü iki bölümlü dikdörtgen bir harim oluşturulmuştur. Bu bölümlerden kible tarafında bulunanı biraz yüksek tutulmuştur. Ana girişin bulunduğu, yani kuzeyde kalan ve ortasında havuz bulunan dikdörtgen bölümdeyse yan kanatlara üçer oda yerleştirilmiştir. Böylece kuş bakışı ters plân uygulanmıştır (Demiriz, 1979).

Bursa Yeşil Cami'nin kuzeyde kalan esas mekânın ortasında bir şadırvan yer alır. Üst katta ortada hünkâr mahfili, bunun iki tarafında saray daireleri, alt katta erkân-ı Osmaniye'ye ait mahfiller vardır. Caminin asıl ünü buralardaki çini kaplamalarından gelmektedir.

Camii mimarisinde Rumi desenler hâkim gibi görünse de eşsiz mimariyi tamamlayan ünitelerde kullanılan geometrik desenler göze çarpmaktadır. Özellikle cümle kapısında kullanılan geometrik desenler (Resim 2) tipik Anadolu-İslam geleneğini yansıtmaktadır.

Resim 2. Bursa Yeşil Camii Cümle Kapısının Cephe Görünümü (Yazar Arşivi)

Cümle kapısı ve çeşitli pencerelerde kepenkler, genellikle meşe ağacından kündekârî ahşaptır (Resim 3). Gerek cümle kapısı, gerekse kepenkler üçer pano halinde düzenlenmiştir. Hepsinde üst pano kıvrık dal süslemeli sülüs yazı ile bezenmiştir. Cümle kapısında ayrıca kûfi yazı da bulunur. Orta ve alt panolar yıldızlı-çokgenli bölmelere ayrılmış, içleri çeşitli motiflerle bezenmiştir. Geometrik taksimatın içlerine Rumiler yanı sıra katmerli rozet intibai bırakan barok görünüşlü motifler yer alır. Klâsik Osmanlı süslemesi özellikleri gösteren gelişmiş üslûpta eserlerdir.

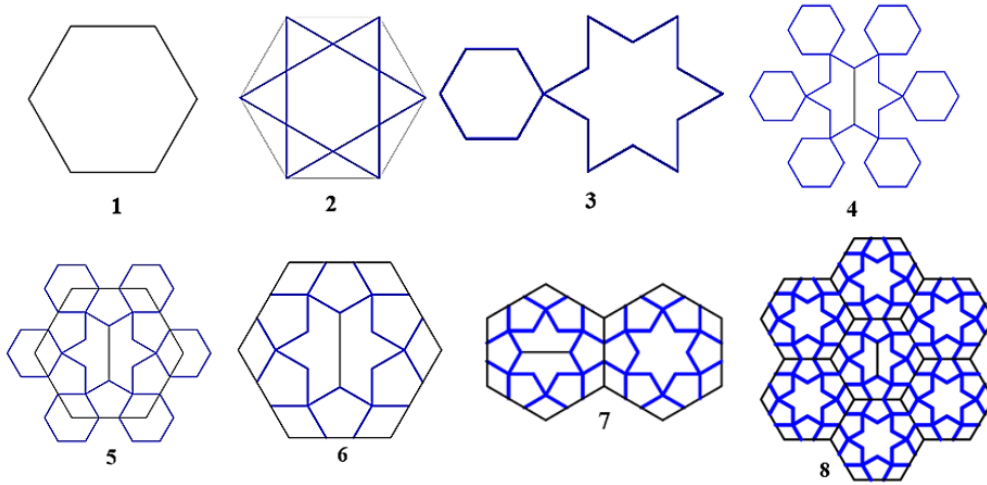
Resim 3. Yeşil Camii Cümle Kapısı Geometrik Deseni Detay Görünümü (Yazar Arşivi)

Çelebi Sultan Mehmed yaptıran, binanın mimarı Hacı İvaz Paşa, muhakkak ki süslemeyi de genel bir şekilde yönetmiştir. Nakkaş, yani süslemenin desinatörü ve yöneticisi ise Ali bin İlyas Ali'dir. Ayrıca çinileri yapan

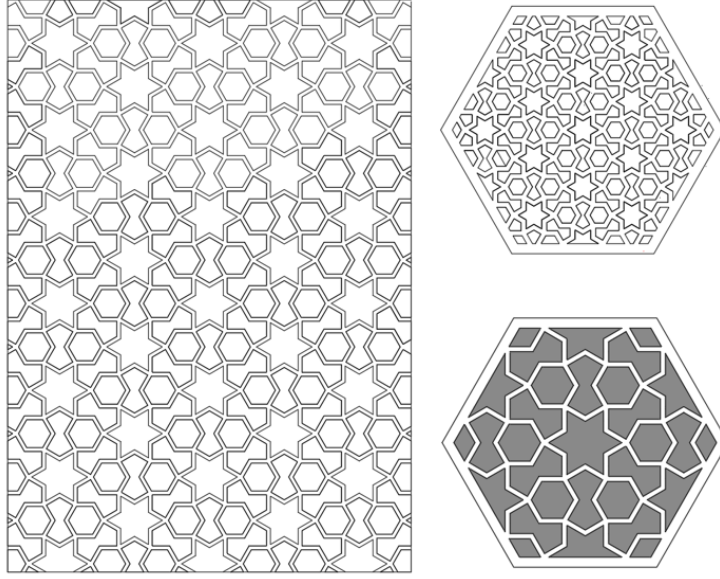
Mehmed Mecnun ve Tebrizli Ustalar, kitabelerle belirtilmiştir. Binanın mümkün olan hemen hemen her yeri süslenmiş olup, erken Osmanlı devri süsleme programı bakımından en zengin örnektir (Demiriz, 1979).

Bursa Yeşil Camii süslemesinin tek elden ve tek atölyede meydana getirildiğini gösteren çeşitli tekniklerdeki motiflerin ve kompozisyonun birliği, önemli bir unsurdur. Aynı desenin az farklı olarak çini, taş, alçı, ahşap, kalem işi gibi çok farklı teknik özellikler arz eder. O tekniğin gereklerine uydurularak tekrarlanması dikkati çeker. Süsleme genellikle, adeta ifrata kaçır derecede zengin ve yüklü olmakla birlikte, gerek desen, gerekse işçilik yönünden çok kalitelidir (Demiriz, 1979).

Bursa Yeşil Camii cümle kapısı geometrik deseni mütevazı ve gösteriştan uzak nitelik taşımaktadır. Sahip olduğu geometrik unsurlar sonsuza kadar çoğalabilir nitelikte birbirlerine eklenebilmektedir (Şekil 1-2). Cümle kapısı üzerindeki desenin oluşturulmasında önce düzgün altıgen çizilir (Şekil 1/1) ardından altıgenin köşelerini buluşturan doğru parçaları ile yıldız çizilir (Şekil 1/2). Bir kenarı, elde edilen yıldızın bir kenar uzunluğuna eşit olan yeni bir altıgen çizilir (Şekil 1/3). Çizilen altıgen yıldızın merkezinden döndürülerek çoğaltılır (Şekil 1/4). Çoğaltılan altıgenlerin merkezinden geçen bir altıgen daha çizilir (Şekil 1/5). Bu altıgenin dışındaki kısımlar budanır. Böylelikle desenin hücreci çıkmış olur (Şekil 1/6). Bu hücrenin aynısından bir desen daha şekilde görüldüğü gibi kopyalanır (Şekil 1/7). İlk hücrenin merkezinden kopyalanan yeni hücre döndürülerek çoğaltılır (Şekil 1/8). İstenirse desen (Şekil 1/7) ve (Şekil 1/8)'deki işlemler tekrarlanarak ve desen üzerinde gerekli budama işlemleri gerçekleştirilerek sonsuza doğru çizilir (Şekil 2).

Şekil 1. Bursa Yeşil Camii Cümle Kapısı Geometrik Desenini Çözümlemesi ve Birim Hücrenin Oluşumu

Şekil 2. Hücrelerin Birleştirilmesi ile Elde Edilen Geometrik Desen

ÜRÜN TASARIMINDA GEOMETRİK DESENLER VE RETRO ETKİSİ

Sanayileşme ile birlikte malzeme, tasarım, renk ve imalat seçeneklerinde görülen muazzam çeşitlilik her ne kadar kullanıcıya geniş bir seçenek özgürlüğü sağlasa da tüketicilerin geçmişte edindikleri deneyimleri “bugünün teknolojisi ile yeniden deneyimleme” beklentisi, tasarımcılarda da geriye dönüşü zorunlu kılmaktadır. Bu beklentinin sektör fark etmeksizin geçmişte var olan ve günümüzde de etkisini sürdüren her alanda bulunduğunu söylemek mümkündür. Özellikle endüstriyel anlamda üretilen tasarımların geniş kitlelerce kabul ve talep görebilmesi açısından tasarımcıya yeni bir kulvar açmaktadır. Bu kulvarda benimsenen yaklaşımlardan biri ise retro yaklaşımdır. Eskiye ve yeniye bir araya getirerek günümüz teknik ve teknolojisine tarihi etki katan bu yaklaşım, tarihi ve günümüzü birlikte yorumlamayı esas almaktadır.

İngilizce bir kelime olan Retro, Türkçede “geri, geriye, tersine” anlamını taşımaktadır. Retro kelimesi endüstriyel manada pazarlama çerçevesinde düşünüldüğünde “geçmişte kullanılan ürün ve hizmetleri bugüne taşımak” olarak tanımlanmaktadır (Keskin ve Memiş, 2011: 191-202). Okan’a göre (2021), retro, eski tarzların veya görünümlerin yeniden yorumlanması olarak görülmekte ve bu yorumlama süreçleri yeni tasarımlara dâhil edilmektedir (Okan, 2021: 180-181). Birçok alanda olduğu gibi sanat ve tasarımda da geriye dönme arzusu “nostalji” ile ifade edilebilir ve bu kavram bir tüketici beklentisi olarak tasarımcıları da etkilemektedir.

Nostalji kavramının tüketiciler tarafından hiç olmadığı kadar önem görmesi farklı sebeplere bağlanabilir. Bununla birlikte tüketiciler gösterdiği bu talebin en önemli nedeni geçmiş deneyimler çerçevesinde geçmişte her şeyin daha farklı ve güzel olduğu yönündeki inanıştır (Türkyılmaz, 2016: 20). Tüketici beklentileri çerçevesinde endüstriyel olarak üretilen ürünlerde günümüz teknoloji, konfor ve estetiğinin geçmişin izleri ile yorumlanması modern tasarımda Retro etkisi oluşturmada izlenebilecek bir yoldur. Geçmişin izlerini taşıyan form, desen, renk ve şekillerin günümüz teknolojisi ile modern ürünlere aktarılması tasarımcı açısından pratik

sonuçlar doğurabilir. Tarihi desenlerin tekstil ürünlerinde (Resim 4), ev dekorasyonunda, ofis mobilya ve eşyalarında (Resim 5) vb. unsurlarda kullanılması Retro beklentisi olan tüketicilerin bu beklentilerinin karşılanmasına imkân sağlayabilmektedir.

Resim 4. Geleneksel Geometrik Desenle Yastık Ve Yorgan Modellemesi (Printify, 2023).

Oluşturulan model üzerindeki çizgi ve hücrelerde farklı renk skalaları ile kombinasyonlar oluşturularak desenin oluşturduğu Retro etkisi renk müdahaleleri ile modern yaklaşımı da yansıtabilmektedir (Resim 4).

Resim 5. Endüstriyel Olarak Üretilen Ürünlerde Retro Etkisi Oluşturmak Üzere Yapılan Modellemeler (Printify, 2023).

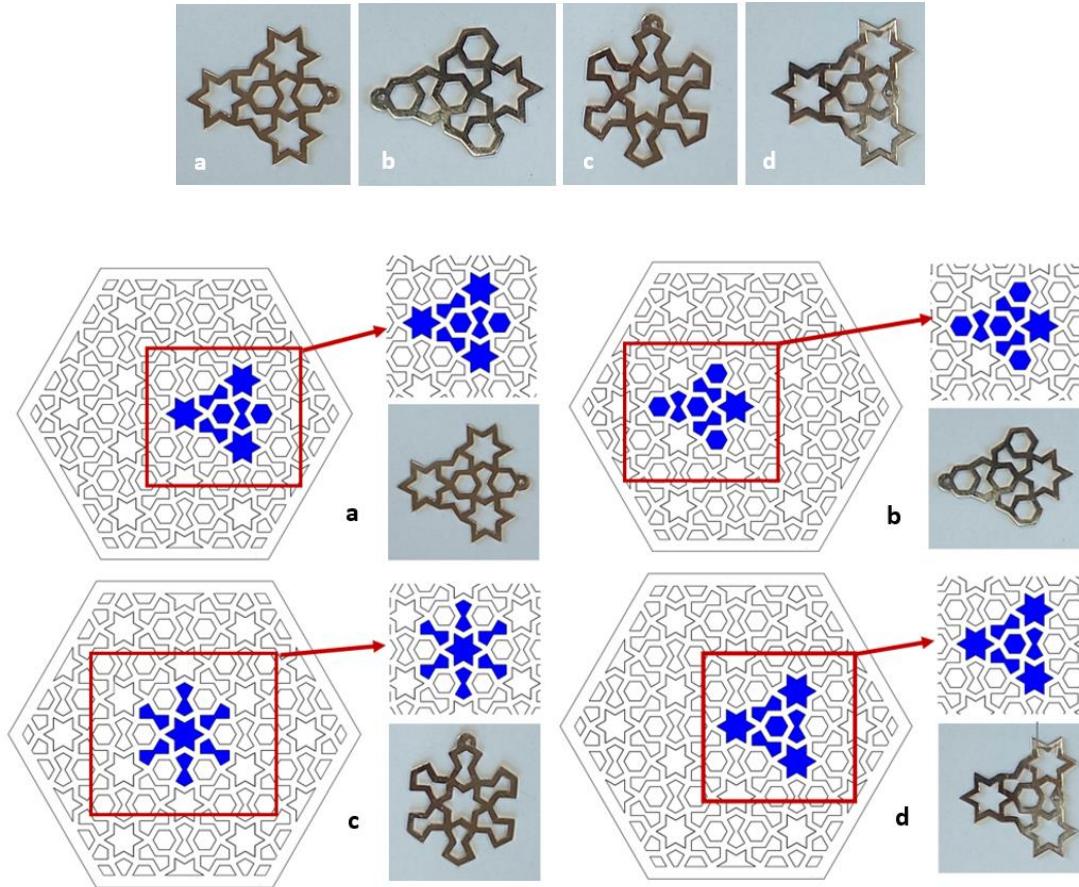
Geleneksel geometrik desenler endüstriyel ürünlerin tasarımında geniş bir uygulama alanı bulmaktadır (Resim 5). Tüketici beklentileri göz önüne alınarak retro etkisinin artırılmasında geometrik desenleri oluşturan hücreler içerisinden alternatif birimlerin belirlenmesiyle ürün tasarımı aşamasında farklı kombinasyonların uygulanması da mümkün olabilmektedir.

Endüstriyel anlamda geleneksel desenlerin sağladığı estetik ve nostaljik etki tasarımcılara yepyeni kulvarlar açmaktadır. Gerek günlük yaşamda kullanılan gerekse özel durumlarda ihtiyacı karşılayan endüstriyel ürünlerin tasarımında geleneksel desenler sağladığı özgün yüzeylerle tasarımcılara alternatifler sunmaktadır (Resim 6).

Resim 6. Endüstriyel Olarak Üretilen Ürünlerde Retro Etkisi Oluşturmak Üzere Yapılan Modellemeler (Printify, 2024).

Geleneksel desenlerden elde edilen birimler takı ve mücevher tasarımında da kullanılabilir. Bu amaçlar elde edilen desenler üzerinden birimler seçilerek metal yüzeylere aktarılmış, bu yolla takı modellemeleri gerçekleştirilmiştir (Resim 7). Takı modellemesinde kullanılan birimlerin kullanım alanına bağlı olarak değişik formlarla bir araya getirilmesi mümkündür. Bu durumun, geleneksel geometrik desenlerin sahip oldukları sonsuza kadar çoğalma özelliğinin tasarımcılara sınırsız kombinasyonlar üretebilmesine yönelik olarak sağladığı söylenebilir.

Resim 7. Geleneksel Geometrik Desenlerle Takı Modellemesi (Yazar Arşivi)

BULGULAR

Tarihi yapılarda yer alan geometrik desenlerin ürün tasarımında retro etki oluşturmak üzere çözümlenerek endüstriyel ürünlerin üzerine uygulanması mümkün görünmektedir. Halihazırda tekstil (Başaran ve Yarmacı, 2020) ve seramik (Yüksel, 2018; Savaş, 2022; Sevim ve Yıldırım, 2014) alanlarında üretilen ürünlerde yer verilen geleneksel geometrik desenlerin günlük hayatta sıkça kullanılan endüstriyel ürünlerin yüzeylerinde de kullanılabilmesi ile modern ürünlerde retro etki oluşturulabilmektedir. Bununla birlikte oluşturulan etkinin kullanıcılar üzerindeki seviyesi ayrıca ölçülmelidir.

Geleneksel geometrik desenler sadece ürünlerin yüzeyine uygulanarak geçmişe dönük etki uyandırmamakta kalmadığı, aynı zamanda bizatihi desenin kedisinin ürün olduğu takı ve mücevherat alanında da uygulama alanı bulabildiği söylenebilir. Yapılan örnek çalışma ile geleneksel desenlerle üretilen takıların özgün bir forma sahip oldukları ve aynı zamanda retro etki uyandırabilecekleri görülmüştür. Ayrıca limitsiz desen alternatifleri bu alanda geniş bir uygulama imkânı sunmaktadır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Tasarımcının, ürüne yönelik kaygılarının başında estetiklik kavramı yer alırken diğer yandan tüketici beklentilerinin tasarım akımına yön verdiği söylenebilir. Özgün ve kimlik sahibi ürünlerin tasarlanmasında ürüne ait biçimi destekleyen en önemli etkenler renk ve desendir. Ürünün tercih edilmesinin anahtarı olan bu unsurların bir kimlik ile birleştirilerek sunulması başarılı bir tasarımın anahtarı olarak görülebilir. Oluşturulması beklenen kimliğin hedef kitle ve bu kitlenin beklentileri üzerine kurgulanmasıyla tasarımda “tercih edilebilirlik” faktörü desteklenirken, yeni ve özgün olma zorunluluğu da artmaktadır. Özgün ürünlerin tasarlanmasında güncel ürün ve formların retro etki oluşturmak üzere geçmişe ait imgelerle harmanlanması bir yöntem olarak tercih edilmektedir. Bu noktada zengin bir geçmişe ait, nitelikli izler taşıyan imgelere sıklıkla rastlanan Anadolu’da ürün tasarımında retro etki oluşturmak için yeterli potansiyel bulunmaktadır. Daha çok mimari ve tekstilde uygulama alanı bulan geleneksel geometrik desenler, ürün modellemesinde retro etki için geçerli bir bileşen olabilecek potansiyele sahiptir.

Görkemli bir tarihe sahip olan Anadolu’da İslami geometrik desenlerle bezenmiş mimari eserlerdeki gizli değerlerin sahip olduğu retro etkisi günümüzde mütemadiyen “güzeli, estetiği” arayan tasarımcılar için oldukça geçerli bir seçenek olarak ön plana çıkabilir. Ürün tasarımında çağın ve tüketici beklentilerinin gerektirdiği biçim ve renklerle ahenk sağlayacak yüzey modellemelerinin geleneksel desenlerle oluşturulması bir yandan geçmiş yaşatırken diğer yandan da hayatın her alanında özgün ürünlerin var olmasını sağlayarak, kültürel bir kimliğin hâkim kılınmasına zemin hazırlayabilir. Özellikle toplum üzerinde yabancı menşeli ürünlere maruziyet ile oluşturulan kültürel baskının kırılmasında, günlük hayatta sıkça kullanılan ürünlerde topluma ait değerlerin ön plana çıkarılması büyük katkı sağlayabilir. Ayrıca Anadolu kültürünün temel elementlerinden olan İslami geometrik desenler ile modellenmiş, coğrafyaya ait ikonların retro amaçlı kullanıldığı ürünlerin başka toplumlarca da tercih edilmesi geleneksel geometrik desenlerin daha çok yaygınlaştırılabilmesine imkân

verebilir. Ürün tasarımında geleneksel İslami desenlerin kullanımına ilişkin daha çok uygulamaya yer veren akademik çalışmaların yapılması önem arz etmektedir.

ÖNERİLER

Geleneksel desenlerin Retro etki oluşturmak üzere endüstriyel ürünlerde kullanımı mümkün gözükmektedir. Bu durum bir yandan özgün ürün geliştirme sürecini desteklerken diğer yandan da ürünlerin bir kimlik taşıma misyonunu da yerine getirmektedir. Bu açıdan başta gençler olmak üzere kullanıcılar üzerinde kültürel bir algı oluşturmak ve deneyimli kullanıcının nostaljik beklentilerini karşılamak amacıyla geleneksel desenler daha fazla ön planda tutulmalıdır. Alanda yapılacak uygulama çalışmaları ile konu üzerinde toplumsal farkındalık seviyesi yükseltilebilir. Bunun yanında endüstriyel tasarımcılar açısından özgün ürün geliştirme sürecinde geleneksel desenler zengin bir seçenek olarak dikkate alınmalıdır.

Etik Metni

Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazarlara aittir. Makalede gerek hedef kitle ve gerekse çalışma alanı açısından etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.

Yazarların Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmada birinci yazarın katkı oranı %50, ikinci yazarın katkı oranı %50'dir.

KAYNAKÇA

- Başaran, F. N. & Yarmacı, H. G. (2020). Teknik ve Desen Özellikleri Açısından "Damask". *Folklor Akademi Dergisi*, 3(4), 265 – 288.
- Bonner, J. (2003). Three Traditions of Self-similarity in Fourteenth and Fifteenth Century Islamic Geometric Ornament. *Proc.ISAMA/Bridges: Mathematical Connections in Art, Music and Science*, Granada, eds.R. Sarhangi and N.Friedman, 1-12.
- Bozyokuş, H. (2018). İznik Yeşil Cami Çinilerine Geometrik Bakış. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2018 Ek Sayı, 9-19. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhar/issue/55202/758259>.
- Brown, S (1999). Retro-marketing: yesterday's tomorrows, today. *Marketing Intelligence & Planning* 17/7, 363-376.
- Çıtakoğlu, H. (2016). Bursa/Hisar Bölgesi Mozaikleri ve Geometrik Desen Repertuarı. *International Journal of Social Inquiry*, 9(1).
- Demiriz, Y. (1979). *Osmanlı Mimarisinde Süsleme 1 - Erken Devir (1300-1453)*. Kültür Bakanlığı Yayınları:253, Türk Sanat Eserleri Serisi 2, İstanbul.
- Doğanay, A. (2012). *Tezyinat*. TDV İslam Ansiklopedisi. Erişim Tarihi: 27.09.2023 <https://islamansiklopedisi.org.tr/tezyinat>.
- Doğan, H. (2021). Mandala desenlerinden İslami süslemelere dairesel örüntüler ve çağdaş sanata yansımaları. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 27(47), 463-479. doi: <https://doi.org/10.35247/ataunigsed.912612>.

- Eryılmaz, H., İ. & Selimgil, B. (2021). İslam Eserlerinde Kullanılan Altıgen Tabanlı Geometrik Desenlerin Çözümlemesine Yönelik Yeni Bir Yaklaşım. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* / 12: 217-254 . <https://doi.org/10.47502/mizan.873940>.
- Keskin, . Y. & Memiş, Ö. (2011). Retro Pazarlama Ve Pazarlamada Uygulanmasına Yönelik Bazı Örnekler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (3), 191-202. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduiibfd/issue/20823/222911>.
- Okan, O. (2021). Retro Kavramı Bağlamında 2 Boyutlu Piksel Sanatta Estetik Algısı. *İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 7 (14), 179-187. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/aydinsanat/issue/68777/1018498>.
- Printify.com, <https://printify.com/app/products> Erişim:24.10.2023.
- Savaş, F. (2022). 1980'den Günümüze Türk Seramik Karo Endüstrisinde Duvar ve Yer Karosu Tasarımlarının İncelenmesi. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 241-255. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7068120>.
- Savaş, F., (2021). *Anadolu Selçuklu Duvar Kaplamaları Geometrik Desenlerinin İncelenerek Günümüz Karo Endüstrisinde Kullanımı ve Güncel Yorumları*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi, Eskişehir.
- Sevim, S., & Yıldırım, Ö. (2014). Çağdaş Türk Seramik Sanatında Resimsel Anlatım. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 7(7), 61-74. <https://doi.org/10.20488/austd.06496>.
- Sönmez, S. E., & Doğanay, A. (2015). Mimar Sinan camilerinde kare ve altıgen kurgulu geometrik desenler ve analiz yöntemleri (Şehzade, Süleymaniye ve Selimiye Camileri örneği). *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 87-108.
- Süveysi, M. (1998). *Hendese*. İslam Ansiklopedisi, 17, 199-208. Erişim Tarihi: 27.09.2023 <https://islamansiklopedisi.org.tr/hendese>.
- Türkyılmaz, C.A. (2016). *Geçmişin Gücü: Retro Pazarlama - Retro Pazarlama Sürecinde Duygusal Bağlılığın Marka sadakatine Etkisi Üzerine Bir Araştırma*. Beta Basım: İstanbul.
- Yüksel, İ. (2018). Seramik Yüzeylerde Geometrik Unsurların Kullanımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59), 577-589, <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2664>.